ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/370466622

Geç Ortaçağ Avrupa'sında Okullar Ve Eğitim

Article · May 2023

CITATIONS
0

READS
1,832

1 author:

Sema Gürsu
Çankırı Karatekin University-Turkey
1 PUBLICATION **0** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Sema Gürsu on 02 May 2023.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Geç Ortaçağ Avrupa'sında Okullar Ve Eğitim

Sema Gürsu

Doktora Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0001-5344-6741

ÖZET

En eski çağlardan beri eğitim, toplumsal, bireysel, kurumsal ve yöntemsel açılardan bir çok değişim, dönüşüm ve gelişim göstermiştir. Ortaçağda, toplumun tamamını ilgilendiren, herkesin zorunlu olarak okula gittiği bir eğitimden söz edilemez. Örgün eğitim büyük ölçüde dar bir toplumsal çevre için söz konusudur. Ortaçağda eğitim, büyük ölçüde saray, din adamları ve zenginlerin aile ve çocuklarını kapsamaktadır. Ancak belli bir mekanı, zamanı ve programı olmadan gelişigüzel yeni nesillere aktarılan "informal ya da yaygın eğitim" kurumları, beceri ve meslek kazanımı odaklı olarak elbette bütün çağlarda ve toplumlarda varlığını devam ettirmiştir. Eğitime ulaşımın kolay olmadığı bu dönemi "karanlık çağlar" olarak adlandıranlar olduğu gibi, Rönesansı hazırlayan düşünce yapısının oluşum aşaması olarak değerlendirenler de vardır.

Bu çalışmada Geç Ortaçağ Avrupa eğitim tarihi ve okullar incelenmiştir. İlk olarak bazı temel Ortaçağ okulları ve bu okulların öğrencilerine sundukları dersler ele alınmış, manastır eğitimi ve üniversiteler incelenerek Avrupa eğitimi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bu çalışma, Ortaçağ'ın eğitime ait geleneksel yaklaşımlarının Batı Avrupa eğitim kurumlarına etkisini, tarihsel süreç içerisinde değişen ve gelişen eğitim anlayışının yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ortaçağ eğitim kurumlarının Avrupa'da modern eğitim kavramının şekillenmesindeki rolleri tartışılmıştır.

TAM METİN BİLGİSİ

Tam metin Türü

Derleme

Anahtar Kelimeler

Geç Ortaçağ,
Eğitim,
Avrupa,
Manastır.

The Schools And Education In Europe In The Late Middle Ages

Sema Gürsu

PhD Student, Çankırı Karatekin University, Department of History, ORCID: 0000-0001-5344-6741

ABSTRACT

Since the Ancient times, education has undergone many changes, transformations and developments in social, individual, institutional and methodological aspects. In the Middle Ages, we cannot talk about an education that concerns the whole society and where everyone attends school compulsorily. Formal education was for a largely narrow social environment. In the Middle Ages, education mostly included the palace, clergy, and the children of rich people. However, "informal or non-formal education" institutions, which have been transferred to the new generations randomly without a certain place, time and program, have of course continued in all ages and societies with a focus on skills and professional acquisition. Some people call this period as the "dark ages" for getting the education is not easy, as well as those who consider it as the formation stage of the mindset that prepared the Renaissance.

In this study, the history of education in Late Medieval Europe and schools have been reviewed. First, some basic medieval schools and the courses offered by these schools to their students have been discussed, then, by examining monastic education and universities, European education has been discussed in general terms. This study aims to reveal the effects of the traditional approaches to education of the Middle Ages on Western European educational institutions, and the reflections of the changing and developing understanding of education in the historical process. The roles of medieval schools in shaping the concept of modern education in Europe have been discussed.

Article Type

Review

Key Words

Late Middle Ages,
Education,
Europe,

Monastry.

Giriş

Tüm bilim dallarının temelinde insandaki bilme arzusu vardır; dünyayı, maddeyi, şeyleri, kelimeleri ve en önemlisi kendini bilme ve gerçekleştirme yolunda bir kapı aralama ihtiyacını eğitimle gidermeye çalışır . Tarihsel süreç içerisinde toplumların eğitim ihtiyaçları, dönemin coğrafik, politik, ekonomik, felsefik ve dinsel yapısıyla doğrudan bağlantılı olmuştur.

'İnsan' dediğimiz varlık evrensel zamanın sadece bir anı, dünyanın geçici konuğu, türünün bir zerresi, ırkının kalemaşısı, beden, akıl ve kişiliğinin bileşkesi, aile ve toplumun üyesi, inanç yolunun yolcusu ve sorgulayıcısı, ekonominin işçisi, devletin vatandaşı, ordunun savaşçısı olduğuna göre bütün bu tarihi olguları inceleyen astronomi, jeoloji, coğrafya, biyoloji, etnoloji, psikoloji, etik, din, ekonomi,

politik strateji gibi bilim ve sanatlara insanoğlunun yolunu, yazgısını ve doğasını sorabiliriz(Durant, 1992:15).

Ortaçağda eğitim ne eleştirildiği kadar dar kapsamlı ne de fikirlerin gelişmesi ve serpilmesi için yeterince yaygındır. Kimilerinin göklere çıkardığı, kimilerin yerin dibine batırdığı ortaçağın olumlu, geliştirici yanları da vardır; yanlışlık, ortaçağın düşünsel yapısından değil, yaşamını bitirmiş, son sözünü söylemiş olan bu uygarlık kesimini günümüzde geçerli kılma girişimlerinden kaynaklanıyor(Eyüboğlu, 2002:10). Uzun süre hem akademisyenler hem de amatör tarihçiler olarak 'karanlık çağ' olarak adlandırılan Ortaçağ'da eğitim alanında da diğer birçok alanda olduğu gibi karanlık bir dönem yaşandığı, eğitim ve öğretim kurumlarının ve buna ulaşanların sayısının son derece sınırlı olduğu ve ulaşabilenlerin de büyük oranda skolastik düşünce ile sınırlı dinsel eğitim aldığı fikri ön plandaydı(Gümüş,2010:27).

Zamanın yaygın inanç ve fikirlerinin eğitim üzerindeki yansımalarını görmek mümkündür. Bu çalışmada eğitime yön veren bazı temel fikirler ele alınmıştır. Ortaçağ Avrupa'sındaki okullar tipik olarak Kilise personelinin yargı yetkisi ve bakımı altındaydı. Ruhban sınıfı ve keşişler genellikle Orta Çağ Avrupa'sının ilk yıllarında eğitimli ve okuryazar olan çoğunluğu oluşturduklarından, doğal olarak bu okullarda eğitim verme görevi onlara verilmişti. Ortaçağ'da hiçbir gelişme ve özellik için aynı zamanda benzer özellikler taşıyan yapıların olduğunu iddia etmek güçtür, bazen yakın topraklar üzerinde dahi farklı eğitim yapılaşmaları görülmektedir. Daha önce, ilk üniversiteler, yapısal olarak manastır sistemi, Ortaçağ felsefesi, Ortaçağ'da bilim ve teknik, Avrupa kentlerinin ortaya çıkışı, İslam alimlerinin Batı'ya etkisi gibi başlıklar çalışma konusu yapılmıştır. Bu çalışmada, farklı olarak, tüm bu sistemlerin içerisinde genel olarak eğitimin geçirdiği evrim ele alınmıştır. Bu çalışmada daha çok eğitime yön veren fikirler ve okullar üzerinde durulacaktır. Ancak, İslam dünyasının Avrupa ile etkileşiminin eğitim üzerindeki etkisi ayrıca incelenmesi gereken bir mesele olduğundan konunun ayrıntıları çalışma dışı bırakılmıştır.

1. Ortaçağ'da Eğitime Yön Veren Fikirler

Ortaçağ Avrupa'sının temel düşünce odağı Hristiyanlıktır. Felsefe dini bir karaktere bürünmüştür. Ortaçağ düşüncesine yön verenler ve eğitimciler esas itibarıyla din adamlarıdır. Onların asıl istedikleri, Hıristiyan dogmalarına akli bir temel kazandırmaktır. Dini inançların akıl ile uyuşmasını sağlamak, antik çağ filozoflarının düşünce sistemlerini kilise düşünce sistemiyle bağdaştırmak için felsefeyi alet olarak kullanmışlardır. Düşünürlerin temel aldığı fikirler, eğitim anlayışlarını ortaya koyarken, bu anlayışları var eden toplumların eğitimle ilgili bakış açılarını da yansıtır.

Kilise, dogmaları temellendirme ihtiyacı hissetmiş ve Antikçağ ile; ya Platon veya Aristoteles ile bir bağ kurmaya çalışmıştır. Augustinus (öl. 430), Abelard (öl. 1142), Thomas Aquinas (öl. 1274) gibi kilise babalarına göre hakikat, dinde ve din kitaplarında aranacaktır. Mevcut bir hakikat vardır, o da kutsal kitapta mevcuttur. Ortaçağ felsefesi denildiğinde akla ilk gelen skolastik düşünce sistemidir. Skolastik kelime anlamı olarak, Latince *schola* (okul)

kelimesinden türetilmiş olan *scholasticus* teriminden gelmektedir ve kelime anlamı olarak okul felsefesi demektir. Bu anlam önemlidir, zira skolastik felsefe, Antik Çağ düşünürleri gibi doğruyu arama amacı gütmez, Orta Çağ düşüncesinde doğrunun zaten mevcut olduğu inancıyla, felsefenin okullarda okutularak öğretilmesine dayanan bir yaklaşım sergiler. Bu felsefenin odak noktası teolojidir, ona dayanır ve onu desteklemeye çalışır. Skolastik, genel olarak, kilisenin hem siyaset hem de toplum üzerindeki hakimiyetini temsil eden, aklın ve bilimin saf dışı bırakıldığı bir dönemdir.

Eğitim ve felsefe tarihi eskiçağlardan zamanımıza kadar uzanan bir bütünlük arzeder, her düşünce akımında kendinden önceki akımların izlerini görmek nasıl mümkünse kendinden sonrakilere olan etkilerini de görmek o kadar doğaldır(Küken,2001: 3). Skolastik felsefe, Hristiyan inancının temellendirilmesi ve sistematikleştirilmesi girişiminden doğmuştur ve aslında Patristik felsefenin devamı niteliğindedir. Ortaçağ boyunca skolastik düşünce tarzında elbette farklılıklar olmuştur, bu nedenle genel olarak üç ayrı dönemde ele alınmaktadır;

- Erken dönem Skolastik (800-1200 arası)
- Yüksek dönem Skolastik (1200-1300 arası)
- Geç dönem Skolastik (1300-1500 arası)

Patristik felsefede görülen dinsel ağırlıklı Platonizmden farklı olarak, skolastik felsefede, bilgi ağırlıklı olarak Aristoteles'e yönelme görülmüştür. Platon "ideler dünyası" kavramını ortaya atmış ve gerçekliğin ideler dünyasında olduğunu söylemiştir. Aristo ise gerçekliğin maddenin içinde olduğunu ve farklı dünyalara yönelmeden, doğrudan tabiata yönelmeyi önermiştir (Gündüz,Yılmaz, Nurdoğan, Ergün, Öztürk,2011:26). Bu felsefe doğal olarak okuma yazmanın merkezi olan, daha çok din adamlarının yetiştirildiği manastır ve katedrallerde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Rasyonel düşünceyi inanca uygulamak, dini metinleri akıl aracılığıyla anlamlandırmak, inancı sorgulayan aklı yine akıl aracılığıyla engellemeye çalışmak temel amaç olmuştur. Bir okul felsefesi olarak skolastik, din adamları tarafından, hem sistematikleştirilmiş teolojinin öğretilmesini, hem de antikçağ okullarında öğretilen 'Yedi özgür sanat'ın *Septem artes liberales* (retorik, gramer ve diyalektikten oluşan *trivium* ve aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluşan *quadrivium*) öğretilmesini içermekteydi.

Başlıca skolastik düşünürleri şunlardır:

- Anselmus
- Petrus Abelardus
- Albertus Magnus
- Aquina'lı Thomas
- Duns Scotus
- Ockhamlı William
- Roger Bacon

Skolastik felsefe, başlangıcından itibaren inanç ile bilgiyi uzlaştırmaya çalışmış, dinsel dogmalara akli bir temel bulmaya ve bunları bir sistem içerisinde anlamlandırmaya yönelmiştir. Ancak son dönemlerinde akıl ve inancı birleştirmeye çalışmanın zorluğu anlaşılmış, bilgi ile iman ayrışması üstün gelmiştir. Bu çalışmada Geç Ortaçağ üzerinde duracağımız için XII. yüzyıldan itibaren skolastik düşünceyi ele almamız yerinde olacaktır.

XII. yüzyıldan itibaren çeviri çalışmaları artmış, özellikle İslam düşünürlerinin önemli yapıtları Batı'da okunmaya başlanmıştır. Aristotales düşüncesine bu kaynaklardan ulaşılması, metinlerin Arap düşünürler tarafından nasıl yorumlandığının anlaşılması, düşünce sisteminde değişime kapı aralamıştır. Ancak değişimin nedenini yalnızca çeviri çalışmalarına bağlamak yanlış olacağı gibi, İslam düşünürlerinin etkisini yadsımak da o kadar yanlış olacaktır. İbn-i Sina ve İbni Rüşt gibi İslam bilginleri, Aristotales'in yapıtlarını yorumlamış ve açıklamalar getirmiştir. İnanç ve akıl arasında ilişki kurmaya çalışmışlardır.

Yahudi filozofların bu dönemde yaptıkları çeviri ve yorumlar da, skolastik felsefenin yükselişinde etkili olmuşlardır. Moses Maimenides de Aristotales'in metinlerini yorumlamış ve inanç ile aklı birleştirme yönünde düşünceler üretmiştir.

Orta Çağın ve skolastiğin en önemli filozofu ise Albertus Magnus olarak kabul edilmektedir. Arap ve Yahudi düşünürlerin yorumlarını incelemiş, Aristotales felsefesinin anlaşılmasında önemli rol oynamıştır. Doğa bilimlerine de ilgi duyan Magnus, Aristotales felsefesinden sistemli bir yapı ortaya koymuştur. Albertus Magnus'un öğrencisi olan Aquinolu Thomas ise bu döneme damgasını vurmuş, Katolik kilisesinin resmi felsefesi onun öğretisini temel almıştır. Thomas'a göre, inanç ve akıl doğruları iki ayrı bilgi türünün doğrularıdır, aydınlanma ve doğruya ulaşmanın bilgi sayesinde olabileceğini öne sürer. Skolastik düşüncenin temel özellikleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Felsefe ile teoloji kaynaştırılmaya çalışılmıştır; aynı zamanda teolog olan düşünürler, felsefeyi dinin temellendirilmesinde kullanmışlardır.
- Aristoteles'e bağlılık; başlarda Aristoteles'in yalnızca mantığı alınıp işlenirken, XII. yüzyıla gelindiğinde Aristoteles'in tüm sistemi ele alınıp işlenmeye başlandı.
- Kendine has bir metodu oluşu; amaç yeni bir bilgi üretmek veya hakikate ulaşmak değil, hakikat olarak belirlenmiş olanı öğrencilere benimsetmekti. Aristoteles'in kıyas mantığı, felsefi ve teolojik sistemler kurmada odak noktası olmuştur.

Skolastiğin son döneminde ise, akıl ve inancın birleştirilmesi çabasından vazgeçilecektir. Ockham'lı William geç dönem skolastiğin önemli düşünürlerindendir, bilginin temeline deney konulur. Tanrıyı deneyimlemek mümkün olmadığından, bu alanlara yönelik bilgi, ancak inanç bilgisidir. Bu tür bilgiler akılla değil, imanla desteklenir. Böylece inanç ve bilgi birbirinden ayrılır ve bu yöndeki gelişmeler Rönesans için hazırlayıcı etkenler olmuştur. Roger Bacon da geç dönem skolastiğin önemli isimlerinden biridir. Deney ve deneyim kavramları öne çıkartır, doğa araştırmalarında ortaya koyduğu bulgular ve matematik çalışmaları ile tanınmaktadır.

Elbette Hristiyan inancına sahip farklı kollarda eğitim anlayışının da farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, Dominiken ve Fransisken tarikatları arasındaki anlaşmazlığın giderek artması da bu dönemin eğitim anlayışına yansımıştır. Fransiskenler teoloji ile doğa bilimlerinin ayrı olarak ele alınmasını uygun buluyorlardı. Bu tartışmaların sonu reformasyonu hazırlamıştır. Her iki grup da fakirliği ve dünyadan yüz çevirmeyi, mal-mülk sahibi olmamayı ve dolaştıkları yerlerde aldıkları sadakalarla geçinmeyi yaşam prensibi olarak görmekteydiler. Katolik Kilisesi, kendisine yönelik olarak yapılan zenginleşme ithamlarına bu iki grubu ön plana çıkararak engel olmaya çalışmış; ayrıca onları misyonerlik faaliyetlerinde de kullanmıştır. Halkın gerek Hristiyanlık içi, gerekse Hristiyanlık dışı heretik akımlardan kurtarılmasını ve iyileştirilmesini amaçlamışlardır.

İki grubun ayrıştığı noktalar da bulunmaktadır ve bunlar aralarında anlaşmazlıklar ve çatışmalara neden olmaktaydı. Dominikenler, mantık ve ilahiyat öğretimine çok önem verirlerken, Fransiskenler kitabi eğitimi daha az önemsemişlerdir ve bunun sonucunda Dominikenler arasından daha çok sayıda yazar ve düşünür, Fransiskenler arasından ise çok sayıda eylem insanı çıkmıştır. Dominikenler'in düşünsel alanda örnek aldıkları bilginler, Albertus Magnus ve Aquinalı Thomas, Fransiskenler'in ise Duns Scotus ve Aziz Bonaventura'dır. Dominikenler bilgi ve eğitime odaklanırken, Fransiskenler misyonerlik çalışmalarına yoğunlaşmışlardır.

2. Ortaçağ'da Eğitim Alanında Atılım Dönemleri

Orta Çağ'da Avrupa'nın üç Rönesans dönemi yaşadığı kabul edilmektedir; Karolenj Rönesansı, Otto Rönesansı ve XII. yüzyıl Rönesansı. VIII.yüzyılda Karolenj iktidarıyla birlikte Franklar büyük bir toparlanma içine girdiler. Özellikle de Charlemagne (Şarlman) dönemindeki bu toparlanma sürecini, birçok tarihçi Karolenj Rönesansı olarak adlandırmaktadır. Charlemagne döneminde kurulmuş ve iyileştirilmiş manastırlarda öncelikle kitap yazımına önem verildi. Kitaplar yalnızca maddi değeri olan pahalı bir eşya olarak değil, eğitim amaçlı olarak da kopyalandı. Sadece Latince kelimeler yerine Frankça kelimeler de kullanılmaya başlandı. Charlemagne'ın desteği sayesinde Avrupa'nın birçok bölgesinden rahipler ve öğretmenler getirtildi ve Frank İmparatorluğu bilimsel ve sanatsal açıdan gelişmeleri yakından takip etti. Bu dönemin başlıca isimlerinden Northumbrialı keşiş Alcuin önderliğinde, ortak bir dil olmak üzere Latince standart bir hale getirilmeye çalışılmış, 'karolenj minüskülü' denilen, kolay okunan bir yazı üslubu geliştirilmiştir. Dönemin en belirleyici özelliği olan bu alfabede birlik yaklaşımı şüphesiz Avrupa eğitim tarihinin önemli mihenk taşlarından biridir, bunun yanında İngiltere'de Charlemagne'ın reformlarından kısa bir süre sonra Büyük Alfred [Alfred the Great] önderliğinde benzer bir eğitim reformuna gidilmiştir, fakat her iki eğitim reformunun da önemi gereğinden fazla abartılmamalıdır(Gümüş, 2010: 28). 901 yılında ölen Sakson kralı Alfred'i, bir çok edebiyat tarihçisinin, düzyazının babası olarak gördüğünü söyleyen Urgan, Alfred'in ülkesinin kültürel düzeyini yükseltmek için, öğretmenler getirttiği, okullar açtırdığı ve çeviri çalışmaları yaptırdığını belirtmiştir. Halkı eğitmenin en doğru yolunun eskiden yazılmış başyapıtları halkın diline çevirmek olduğunu anladığı için, kırk yaşından

sonra Latince öğrenerek, önemli saydığı kitapları kendi eliyle İngilizceye çevirdi(Urgan,1986: 42). Ayrıca Kral Alfred'in yaptığı en iyi işlerden biri, İngiltere'nin bir çeşit tarihsel günlüğü sayılan vakainamesi, Anglo-Saxon Cronicle'ın yazılmasını sağlaması, hatta yazımına katkıda bulunmasıdır. Özellikle, alfabesinde yapılan yeniliklerle Latince'nin bu dönemde edebiyat dili olarak yükselişe geçişi inkar edilemez. Yeni yazı stiliyle, manastır ve saray scriptorium'larında (yazı atölyeleri) oldukça değerli incil kopyaları ya da dini konulu minyatür yazmalar üretilmiştir.

Ayrıca Charlemagne bazı devlet memurlarını kontrolü altında tuttuğu topraklardaki kiliselere göndermiş, buradaki rahiplerin bilgi ve beceri seviyelerini ölçtürmek için bir sınava tabi tutturmuştur(Gümüş, 2010: 28). Charlemagne yönetimi altında, öğrenmenin yeniden önem kazandığı görülmektedir. Bu dönemleri, yapılan yenilik ve değişimlerin sınırlı bir alanda kalması nedeniyle bir rönesans olarak görmenin yanlış olduğu kanısında olan tarihçiler de vardır. Karolenj Rönesansına atfen Le Goff, soyluların saray okullarında eğitilen oğullarının, bazı büyük manastır veya piskoposluk merkezlerinde yetiştirilen geleceğin bilgili rahiplerinin kültür düzeyini yükseltmişse de Merovenj manastırlarının civardaki kırsal bölge çocukları arasında yaygınlaştırdığı ilkel eğitimin son kalıntılarını da adeta yok etmiştir(Goff,2006:25), demektedir.

Otto da Charlemagne'a benzer şekilde kilise iktidarı ile sivil iktidarın birbirine bağlı olmasını gerekli kılar; idari ekibin ve ruhban sınıfının eğitiminde kültürün önemini işaret etmiştir, ayrıca evrenselci ve "Romalı" arzulara sahiptir(Ülgen, Ünal, 2019 :238). X.yüzyılda Saksonya dükü Büyük Otto'nun din kurumlarına yaptığı bağışlar ve tanıdığı imtiyazlarla kilise ile devlet arasında birlik kurulmaya çalışılmış, iyi yetişmiş din adamları 'Otto Rönesansı' diye adlandırılan sanat ve yazın alanında bir canlanmaya sebep olmuşlardı. Mesela, klasik eser kolleksiyoncusu olan ve Yunan keşişlerden Yunanca öğrenen din adamı Bruno, manastır reformu ile ilgileniyordu, 'Kraliyet rahibi' Bruno, Köln Başpiskoposu, Lotharingia Arşidükü, kralın başrahip şansölyesi ve aynı zamanda ilim adamı idi(Davis, 2020: 234). Enerjisinin çoğunu imparatorluğun gelecekteki piskoposlarını yetiştirdiği okula tahsis etmişti, bu okulda onlara sadece gramer, retorik, diyalektik, aritmetik, geometri, müzik ve astronomi dersleri vermekle kalmıyor; aynı zamanda müstahkem şehirlerin sanatını ve pazarını idare etmeyi de öğretiyordu(Davis, 2020: 234).

XII. yüzyıl, hem laik hem de dini olan adalet sistemini ortaya çıkarmıştır. Bu dönem değişimlerinin ana merkezi aslında üniversitelerdir. XII. yüzyıldaki Latince çeviriler Aristoteles'in felsefesine olan ilgiyi artırırken farklı yorumlarının incelenmesi fikir dünyasında yeni düşüncelerin oluşumuna neden oldu. Tıp, bilim ve felsefe içerikli Arapça ve Yunanca eserler çevrilmiş ve bu dönem, bilimsel gelişmelerin zeminini hazırlamıştır. Eğitim toplumun üst kesiminden orta sınıfa doğru yayılırken, sanatta, müzikte ve dini eserlerde gözle görülür gelişmeler yaşanmıştır. Katedral okulları ve manastırlar eğitimin ana merkezleriyken, üniversitelerin kurulmasıyla eğitim alanında modernleşme ve laikleşme sürecinin temelleri atıldı.

XII. yüzyılın en önemli yüzü olan öğrencilere bakıldığında ise öğrenme için daha aç oldukları ve araştırmalarını coşkuyla yaptıkları görülecektir, bu dönem öğrencileri, Latin klasiklerini okurlar, Roma hukuku metinlerini analiz ederler ve de kilise babaları olarak adlandırılanların çalışmaları üzerinde yorumlar yaparlardı(Ülgen, 2015: 164). Manastır ve katedral okulları artık sayıları artmış olan öğrencileri barındıramaz duruma gelmişlerdi. Bu nedenle öğrenciler, master bulabilecekleri yerlerde toplanmaya başlamışlardı, bu durum, XII. yüzyılın geç dönemlerinde Oxford, Paris ve Bologna gibi yerlerde büyük üniversitelerin kurulması sonucunu doğurmuştur (Ülgen, 2015: 164).

3. Ortaçağ'da Okullar

Ortaçağ'da Kilise, öğrenmenin merkeziydi. Bunun nedeni, kiliseye girenlerin kutsal kitapların Latince metnini okumayı ve anlamlarını tercüme etmeyi öğrenmeleri gerekmesiydi. Koro çocukları ayinlerde gerekli olan duaları ve ilahileri öğrenebilmek için okumayı öğrenmek zorundaydı. Tüm okullarda eşit derecede olmasa da öğretilen sadece din eğitimi değildi; sanat, gramer, bilimler, diller, geometri, astronomi ve müzik de öğretilirdi. Latince evrensel öğrenme diliydi ve böylece öğrenciler ve öğretmenler Avrupa'yı dolaşıp farklı ülkelerde öğretme ve öğrenmeye devam edebilirlerdi.

Okullarda örgün eğitim büyük ölçüde varlıklı ailelerden gelen erkeklerle sınırlıyken, kızlar ya evde anneleri tarafından eğitiliyor ya da özel hocalar tutuluyordu. Kızlar, aristokratik kökenli olsalar bile, Orta Çağ Avrupa'sında bazı rahibe okulları dışında genellikle örgün eğitim alamıyorlardı. Köylülerin ve serflerin bu okullarda eğitim almaları Geç Ortaçağ'a kadar mümkün değildi.

Ortaçağ Avrupa'sında üç temel okul türü vardı: ilkokul şarkı okulları, gramer okulları ve manastır okulları. Ortaçağ Avrupa'sında eğitim dili Latince idi. Okulların asıl amacı, katedralin gündelik çalışan personelini oluşturan gençler için Latince eğitimi sağlamak ve kalifiye din adamı yetiştirmekti. Kilise, Latince öğrenmek isteyen ancak rahip olma niyeti olmayan ücretli çocukları da genellikle eğitime kabul etmiştir. Koroda ve sunakta ilahi okunması ibadetin en sık uygulamasıydı ve bu, Latince dilinde en azından okuma bilmeyi gerekli kılıyordu. Elbette nüfusa oranlanırsa okuma yazma oranı oldukça düşüktü. Örneğin, XIV. yüzyılda İngiltere'de nüfusun yalnızca yaklaşık % 5'i okuyup yazabiliyordu. Okullaşma çoğu çocuk için söz konusu değildi: ama bu onların tamamen eğitimsiz olduğu anlamına gelmiyordu, mesleki beceriler kazandırma amaçlı eğitim, okuma yazma eğitimi veren okullardan daha yaygındı.

XIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde , ticaretin genişlemesi, şehirlerin büyümesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın artışı eğitim alanında da bazı ihtiyaçlar doğurdu. Deniz sigortası, ticaret kanunları, muhasebe teknikleri, aritmetik, okuma ve yazma konularında önemli beceriler kazanmak tüccarlar ve aileleri için bir ihtiyaca dönüştü. Ticaretin en önemli merkezlerinden İtalya'da bu amaca yönelik olarak ortaya çıkan eğitime, abaküs okulları örnek gösterilebilir. Ticaret için yararlı diğer disiplinlerin yanı sıra matematiğe özel vurgu yapan ticarete yönelik bir müfredata sahip okulların kurulması dikkat çekicidir. Bu

müfredat, esas olarak Latince ve klasikleri incelemeye yönelik olan, o zamanlar baskın olan gramer okulu modeline göre önemli bir yeniliği temsil ediyordu, abaküs okulları, zengin tüccarlar tarafından, topluluk otoritelerinin desteğiyle, oğullarını aile işini devralmaları için eğitmek için kuruldu(Bertocchi, Bozzano,2015:6).

3.1. İlkokul Şarkı Okulları (Song Schools)

İlkokul şarkı okulu, adından da anlaşılacağı gibi, başlangıç düzeyinde temel eğitim verilen ve kilise korosunda ilahi okuyabilen çocuklar yetiştirme misyonu olan bir okul türüydü. Aslında, çoğu durumda, bir ilkokul şarkı okulunda verilen eğitim, büyük ölçüde Latince ilahileri söylemek ve duaları okumakla sınırlıydı. İlahi söylemek dini edebiyatla sınırlı olmasına rağmen, çocukların Latin dilinin temellerini anlamalarını ve Latince metinleri okuyabilmelerini sağlardı ve devam edecekler için sonraki eğitimlerine hazırlayıcı rol oynardı.

İlkokul bir kiliseye bağlıydı ve kilise yetkilileri tarafından denetlenirdi. Bazı durumlarda, okulun bağlı olduğu kilisenin özellikle iyi eğitimli bir rahibi olursa, öğrencilere yazmayı da öğretirdi.

3.2. Dilbilgisi Okulları (Grammar Schools)

Dilbilgisi okullarında temel ders olarak Latince öğretilirdi. İlkokul şarkı okullarının aksine, gramer okulları daha büyüktü, daha gelişmiş bir eğitim şekli sunuyordu ve tipik olarak daha büyük bir kiliseye veya katedrale bağlıydı.

Adından da anlaşılacağı gibi, dilbilgisi okulları öncelikle erkek çocukları Latince dilbilgisi konusunda eğitme amacı güdüyordu. Latince ortaçağda edebiyatın, sanatın ve teolojinin birincil dili olduğundan, eğitim gören herkesin ilk önce dili iyi öğrenmesi gerekiyordu. Bu koşul bir gramer okulunda yerine getirilirdi. Bununla birlikte, bir gramer okulunda aynı zamanda mantık ve retorik gibi diğer konuları da içeren eğitimler alırlardı. Ancak standart bir eğitim olmadığını belirtmekte fayda var, çünkü bu eğitimler bağlı bulunduğu kilisenin din adamlarının bilgisi ve öğretebilecekleri derslerle sınırlıydı.

Bazı dilbilgisi okullarında, eğitimciler aritmetik gibi diğer konularda da eğitim vermeye karar verebilir, ancak bu, bilimlerin ortaçağ döneminin çoğunda önemli görülmemesi nedeniyle nadirdi. Geç Ortaçağda, gramer okullarının müfredatlarına Yunanca, coğrafya ve doğa bilimleri gibi dersleri dahil etmeye başlamasıyla bu durum değişti.

3.3. Manastır okulları

Manastır eğitimi ve sistemi, aslında eğitim ve öğretimi şekillendiren, hem kültürel hem mesleki eğitimin merkezi konumundadır. Hıristiyanlığın yayılması sırasında, 3. yüzyıl sonlarında ilk keşişler görülmeye başlanmış; 4. yüzyılda kapalı duvarlar arkasındaki ilk ortak yaşama biçimi ile, manastır kurumunun temelleri atılmıştır(Doğan,2003: 73). Doğu ve Batı kültürlerindeki felsefe, dinsel düşünce ve anlayış, ibadet ve yaşam biçimleri manastır

sisteminin oluşumunda belirleyici olmuş ve kurumsal olarak manastırlar 15. yüzyıl sonuna kadar değişim ve gelişimini sürdürmüştür(Doğan,2003: 73).

Ortaçağ Avrupası'ndaki manastır sistemi, hem kadın hem de erkek manastırlarıyla önemli bir sistemdir. Manastırlar sayesinde yoksul insanlara yardım edilmiş, hastalar ücretsiz tedavi edilmiştir. Bunun yanı sıra dini bilgilerin yayılması ve eğitime verilen önemle nesiller boyunca bu kurumlar kültürel ve sosyal yaşamın şekillenmesinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Eğitim olanaklarından çoğunlukla soyluların yararlandığı bilinmekle birlikte, manastır okullarında gelir düzeyi iyi olmayan kişilerin de eğitim alabildikleri görülmektedir. Ortaçağ okulları arasında belki de en etkili olanları manastır içerisindeki okullardır, buralarda sadece manastır üyelerine değil, zengin ya da fakir (Orme,2006:257) ve dışarıdan kişilerin çocuklarına da eğitimler verilmiştir(Ülgen,2011: 335). Manastır okullarının kuruluş gayeleri geleceğin keşiş adaylarını yetiştirmek olsa da, Basil'in kurallarına baktığımızda, laik insanların çocuklarının da ebeveynlerinin izni dahilinde bu okullara girişine müsaade edilmiştir(Tural, 2017 :264).

Küçük yaşlarda, aileler iyi bir eğitim görmesi, bir din adamı olması ya da manastıra hizmet için adadıkları çocuklarını manastırlara veya zengin ailelerin, akrabaların yanına göndermekteydiler. Yaşamak, hayata burada başlamak, şövalyeliği, ticareti ve hatta okulu ve Latinceyi öğrenmek için bile 7 yaşından itibaren başka bir eve gönderilmişlerdir (Genç,2016:245). Manastırlara gönderilen çocukların hepsi hayatlarını dine adayarak geçirmek zorunda değildi, belli bir yaşa kadar eğitim gördükten sonra ayrılanlar da yaygın olarak bulunurdu.

Elyazmalarının çoğaltılması, yeni kitapların yazılması, süsleme, resimleme, heykelcilik, tarım, mesleki eğitim, rahiplik eğitimi ve misyonerlik gibi pek çok farklı alan da manastırların faaliyetleri içerisindedir. Eğitime katkısı düşünüldüğünde manastırların en önemli işlevi az sayıda ve ulaşılması zor olan elyazmalarının çoğaltılmasıdır denebilir. Buralarda sadece dini metinler, kilise babalarının ve azizlerin yaşamları, dua ve ilahi kitapları değil, Latince yazılmış klasikler ve dönemin değerli görülen bilim kitapları gibi pek çok eser kopyalanmıştır. Kopyalanan eserler sadece manastırın kendi kütüphanesine ait olan eserler değil, başka manastırlardan, soyluların evinden ve saraylardan da elyazmaları ödünç alma yoluyla temin edilmiş ve kopyaları çıkartılmıştır. Bunun da bilginin dolaşımına büyük katkı sağladığı şüphe götürmez ancak daha önce belirttiğimiz gibi her manastırda standart bir eğitim anlayışından söz edilemez. Manastırların scriptoria'larında sürekli çalışarak kitap nüshalarını çoğaltan keşişler, bunların içerikleriyle ancak ikincil olarak ilgilenmektedirler-onlar için aslolan, yaptıkları işe gösterdikleri özen, harcadıkları zaman, yazarken yaşanan yorgunluklardı(Goff,2006:27). Kitap çoğaltma işini sadece emeklerinin karşılığında günahlarının temizlendiğini varsayarak, dini bir ritüel olarak algılayan tarikatlar ve keşişler de mevcuttu. Ancak eser kopyalamanın yanı sıra edebi alanda yeni eserler verilmesi, tarihe ayrı bir önem verilerek vakanüvisliğin, keşişlerin faaliyet alanı içinde yer alması da manastır eğitiminin bir sonucudur . Keşişlerin bu denli çok alanda eserler veriyor olmaları çok iyi bir eğitimden geçtiklerini göstermektedir, özellikle dini de olsa şiir yazabilmek, çok kitap

okumanın ve çeşitli alanlarda bilgi sahibi olmanın bir sonucu olsa gerektir(Ülgen, 2011: 343). Keşişler manastır hayatının rastlantılarına göre hoca, bilgin veya yazar kimliğine bürünmekteydiler(Goff,2006:24).

Manastır eğitiminde tarikatların etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. Manastır okulları, Benedictine tarikatı gibi manastır tarikatlarından biriyle bağlantılı olurdu. Bu okullar, aynı zamanda okulda öğrencilere eğitim veren tarikatın rahipleri tarafından yönetiliyordu. Bu tarikatların düşünce yapıları, farklı tarikatlara bağlı manastırlar arasında, eğitime olan yaklaşımı da etkilemekteydi.

Aziz Benedictus (480 – 543) Batı dünyasının ihtiyaçlarının, Doğu'dan farklı olabileceğini tespit etmiş, Batı manastır hayat tarzına uygun "Rule" (Kural) olarak isimlendirilen manastır kuralları belirlemiştir. Batı manastır hayatının temelini oluşturan bu belgeler yüzyıllarca etkinliğini korumuştur. Burada bu topluluğun amacının bireysel ruhların terbiye edilmesi veya kurtuluşu için ortam sağlamak olmadığı, tam aksine bir grup olarak yaşayıp ibadet etmek olduğu anlatılmaktadır (Roberts, 2010 : 131). Ortaçağ boyunca kurulan manastırların çoğu Aziz Benedikt'in kurallarını benimsemişler ve bu kurallar Batı manastır yaşamında nerdeyse standart hale gelmiştir. Manastır yaşamına dahil olacak kişilerin, Aziz Benedikt'in kurallarını kabul edip, bu kurallara uyması ve itaat etmesi beklenirdi. Zamanın boşa harcanmaması ve sessizlik manastır yaşamının bir parçasıydı. Bu manastırlarda işler büyük bir sessizlik içinde yapılırdı.

Benedikt'in dua ile birlikte çalışma üzerine de yaptığı vurgular zamanla manastırların çeşitli iş kollarında uzmanlaşmasını beraberinde getirmiştir, nitekim Benedikt'e göre çalışmak da bir ibadettir ve bu durumu ifade eden *ora et labora* (dua et ve çalış) felsefesinin de meyvelerini yüzyıllarca verdiği görülmektedir(Taşpınar,2020:39). Benedikten manastırlarında yapılan kopyalama faaliyetleri arasında dini metinlerin yanı sıra özellikle, Yunan ve Latin edebiyatına ait astronomi, tıp, felsefe ve edebiyat gibi alanlarda yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bu istikrarlı ve ibadet eksenli çalışma disiplininin sonuçları, Avrupa medeniyetinin gelişimine katkısıyla da görülmektedir, bu sayede Avrupa'nın pek çok bölgesinde disiplin altına alınmış Hıristiyanlaştırılan kaba barbar grupların olduğu bilinmektedir (Taşpınar,2020:40).

X. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan Kluni(Cluny) tarikatı kısa sürede yüzlerce manastırda örgütlenmiş, hac faaliyetlerini destekleyerek, coğrafi hareketlilik sağlamış, bu da bilginin yer değiştirmesine imkan sağlamıştır. Cluny tarikatının İspanya'daki manastırlarını denetlemeye giden Muhterem Pierre, müslümanları askeri sahada değil, entelektüel alanda yenmek gerektiği düşüncesini ortaya atarak çeviri çalışmalarının artması yönünde telkinlerde bulunmuş, hatta Kur'an çevirisi için bir çevirmenler grubu görevlendirilmiştir. X. asırdan itibaren Batı'da ekonomik imkanların düzelmesi, kara ve deniz yolculuklarının kolaylaşması, zenginler arasında başlayan hac modası ve Kluni (Cluny) tarikatının çabaları; diğer yandan İslam dünyasında yerel emirliklerin ortaya çıkışıyla bölgedeki ekonomik sıkıntıların turistik ziyaretlerden gelecek gelirlerle atlatılmaya çalışılması, Hıristiyan hac yolculuklarını

artırmıştır(Runcıman- Arslantaş, 2013:39). Bu manastırlar, hac yolculuklarında güvenlik sağlanması için şövalyelik eğitimi ile de yakından ilgilenmişlerdir. Bilginler formasyonundaki yedi serbest sanata karşılık, şövalyelerin yedi sanatı yer alıyordu: Ata binme, yüzme, ok atma, kılıç kullanma, satranç oynama ve şiir yazma(şarkı söyleme ve şiir okuma)(Aytaç,1972: 88). Özelikle kutsal yerleri ve hacıları koruma amacıyla ortaya çıkan ve bir çok söylentiye ve efsaneye konu olan tapınak şövalyelerinin, XII. yüzyılın başlarındaki 1139' da Papa'nın kendisinden başkasına hesap vermeme özerkliği verilmesinden, 1312 yılında Papa tarafından yasaklanmasına kadar manastırlardaki etkinliği de unutulmamalıdır. Kendi dönemlerinde genellikle rakip manastırlara bağlı vakanüvisler ve yorumcular onları gurur ve kibir günahlarını işlemekle suçlamışlar ve Tarikat'ın üzerini bir örtü gibi kapayan gizlilik havasından şüphe etmişlerdir(Martin,2009: 8).

XII. yüzyılın sonlarına doğru mesleki ve teknik eğitimleriyle öne çıkan Sistersiyen (Cistercian) tarikatı ise Fransa, İngiltere, İskoçya, İrlanda, İspanya, Portekiz, İtalya ve Doğu Avrupa'ya yayılmışlardı. Sistersiyenler, yaptıkları işte mükemmeliyeti hedefledikleri için özelikle tarımsal üretim alanında pek çok yeni teknikler geliştirmişlerdir. Manastırın kurulduğu uzak bölgelerdeki halk, onların geliştirdikleri teknikleri öğrenerek ilerlemiştir. Bu özellikleri ile Avrupa'daki endüstri devriminin mimarları olarak kabul edilirler.

XII. yüzyılda ortaya çıkan bir diğer grup ta Mendicant'lar olmuştur, en önde gelenleri Dominikenler, Fransiskenler, Karmelitler ve Kapuçinlerdir; bu grubun üyeleri, dinsel yaşamlarını inzivada sürdürmek yerine, toplum içinde insanların ruhsal yardımcısı olma yolunu seçmişlerdir(Doğan, 2003,83). Dominiken tarikatında keşişler yüksek öğrenim görmeleri ve öğretime katılmaları için desteklenmiştir. Bu tarikatın keşişleri, entellektüel düzeyleriyle toplumda saygınlık kazanmışlardır. Fransiskenler ise misyonerlik çalışmalarına ağırlık vermiş, zanaat ve tarım işlerini yadsımışlardır.

Kız çocuklarının eğitimi oldukça sınırlıydı. Genellikle soylu aileler, kızlarına eğitim vermek isterlerse, bu evde eğitim şeklinde gerçekleşirdi. Ancak manastır sisteminde kadın manastırlarının bulunduğu ve bu manastırlarda dini ritüeller dışında eğiitim gördükleri de unutulmamalıdır. Bir rahibenin günü koro bölümü, çalışma odası, sınıf, yemekhane, dinlenme odası ve el işlerinin yapıldığı yerlerde geçmektedir, Ortaçağ rahibeleri öncelikle Latince okumuş ve yazmışlardır, ayrıca kutsal metinleri çevirmiş ve süslemeler de yapmışlardır(Ülgen, 2011: 345). Özellikle hastalara bakım sağlayan manastırlarda yapılan işbölümlerine göre keşiş ve rahibelerin mesleki sağlık eğitimi almaları da söz konusudur.

Okullarda öğretim yöntemi olarak anlatma, soru-cevap ve ezberleme yönteminin ağırlıklı olduğu kabul edilmektedir. Kitaplar yaygın olmadığı için, öğretmenler kitaplardan okur, anlatır ve öğrenciler varsa ellerindeki tabletlere not alırlardı. Özellikle dini dua ve metinler ezberlenirdi. Her manastır için aynı olmamakla beraber geleneksel manastır ve katedral okullarının eğitim programları *trivium* denilen retorik, gramer ve diyalektikten oluşan dersler ile *qudrivium* denilen ileri düzeyde aritmetik, geometri, astronomi ve müzik derslerini içermekteydi. Manastır kuralları dışına çıkılmazdı. Kurallara uymayanlar bazen tecrit edilir,

bazen fiziksel ceza alırlardı. Ancak özellikle manastır okullarında dayak sıklıkla rastlanan bir şey değildi. X. ve XI. yüzyıllarda, kıtadaki ve İngiltere'deki manastır ve katedral okullarının bazı yazarları bedensel cezanın konumu hakkında benzer fikirler sundular: iyi öğretmen öğrencilerini sevgiyle cesaretlendirmeli ve bir sınıf düzenini korumak için sık sık dayak kullanmak bir eğitmen olarak kendi beceriksizliğini göstermektedir(Swendsen- akt. Ristuccia, 2010:373).

Manastırlar bir çok açıdan halka hizmet sunma görevini yerine getirmiş, eğitim öğretimin büyük bir bölümünü üstlenmiştir, manastırların çoğu hastahane ve düzenli olarak yiyecek, giyecek ve para dağıtımı hizmetleri sunmuş, özellikle Batı'da eğitim manastırların ayrılmaz bir parçası olmuş, zengin kütüphaneleriyle dönemin entelektüel ve kültürel gelişimine, sanat hayatına katkıda bulunmuştur(Gürkan,2003:560).

3.4. Üniversiteler

Geç Ortaçağ, Avrupa'da şehirleşme, ticaret ve eğitim alanında gelişmelerin hızlandığı bir zaman dilimi olarak kabul edilebilir. Mesleği yazmak veya öğretmek -veyahut daha doğrusu ikisi birden- olan biri, hocalık ve bilginliği profesyonel olarak yapan biri kısacası entelektüel, ancak kentlerle birlikte ortaya çıkmıştır(Goff,2006:24). Şehir meclislerine girmek isteyen aristokrat çocukları, bu iş için uygun düşecek bir başka eğitim görmek zorundaydılar, hatta ticaretle uğraşan tabakalar, yazı ve hesap ile ilgili daha sağlam bir eğitim görmek zorunda kalmışlardı, böylece şehirler kendileri için okullar açmaya başladılar(Aytaç, 1972: 90). Bu okullar şehir okulları, vakıf okulları, yazı okulları gibi isimler taşımaktaydılar. Bu okullarda anadil öğretiminden başlayarak, Latince öğretimiyle devam edilirdi. Bu okullar okuma yazma öğrenimi amaçlanarak kurulduğundan daha çok yazı okulları olarak bilinirlerdi. Din dersleri olmasına rağmen, kilise okullarındaki gibi ağırlıklı değildi, ancak disiplin kilise okulları gibi çok sıkı uygulanırdı. Özellikle üniversitelerin ortaya çıkması kentlerin önem kazanmaya başlamasıyla birlikte olmuştur. Ortaçağ her ne kadar feodal yapının hüküm sürdüğü, kapalı toplumların baskın olduğu bir çağ olsa da, kent olgusu tamamen ortadan kalkmamıştı. Kuşkusuz Batı'da her zaman kentler olmuştur, fakat Geç İmparatorluk döneminin Roma kentlerinin 'kadavraları' surlarının içinde yalnızca bir avuç insan barındırmışlardır ve bunlar askeri, yönetsel veya dinsel bir önderin etrafında toplanmış bulunmaktadırlar(Goff,2006:24). Kentler, malları olduğu gibi fikirleri de yüklenmiş insanların dolaşımlarının kavşak noktaları, mübadele yerleri, entelektüel alışverişin pazarları ve buluşma yeridir(Goff,2006:34). Hatta ticaretin yoğunlaştığı şehirlerde çeşitli dillerin öğrenilmesi bir gereksinime dönüşmüştü. Örneğin Venedik gibi yüzyıllarca ticaretin merkezi olan bölgelerde dil öğrenimine oldukça önem verildiği bilinmektedir. Soylu ailelerden gelenlerin Doğu'da konuşulan dilleri çok iyi bildikleri hatta resmi antlaşmalarda tercümanlık bile yaptıkları Ortaçağ belgelerinden anlaşılır(Pedani,2015:41). Venediklilerin sahip olduğu yabancı ülkelerin hukuk bilgisine ve deneyimine başka devletler yüzyıllarca yetişemedi ve lagünler şehri Venedik, mallarını satarak ve farklı dilleri ve kültürleri yayarak Avrupa'nın Doğu'ya açılan bir kapısı oldu(Pedani, 2015: 138).

VIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın İslam dünyasıyla etkileşime girmesi ve çevirilerin çoğalması ile bilgi çeşitliliğinin sağlanması, kent olgusu ve din adamlarının bilgi düzeyinin artması, üniversitelerin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Kentleşme ile birlikte öğretimin yapısında da değişiklikler göze çarpmaktadır; öğretim yalnızca diyalektik, fizik, ahlak gibi yeni disiplinlere değil, aynı zamanda eskiden hor görülen zanaat teknikleri ve bilime de yer vermeye başlamıştır. Din dışı konularda da eğitim görülmesi imkanı sağlayan, genellikle özel hocaların etrafında toplanan öğrencilerin bir araya gelerek "studium generale" diye anılan ilk üniversite oluşumları modern üniversitelerin temeli olmuştur. Loncalar halinde örgütlenmeye başlayan öğrenciler ya da öğretmenler bu kurumların temelini atmışlardır. Zamanla büyüyen bu loncalar, bulundukları yerler için zanaatkarların ve ticaretin de merkezi haline gelmiş ve vazgeçilmez yapılar olmuşlardır. Günümüzde de üniversitelerin bulundukları şehre ekonomik canlılık kazandırdıkları bir gerçektir. Hatta loncalar zamanla bazı haklar elde etmek için bulundukları yerlerde kilise ve siyasi yönetimlerle pazarlık yapacak kadar güçlenmişlerdir. Yerel bir özellik taşımayan bu loncalar farklı milletlerden öğrencileri bünyesinde barındırır, kimi zaman anlaşmazlık yaşanan bölgeden öğrencilerini de alarak ayrılıp yeni üniversitelerin kurulmasını sağlamışlardır. Lonca mensubu olan entelektüeller, okulları fikirlerin, tıpkı mallar gibi imal edildikleri atölyeler olarak görmeye başlamıştır (Goff,2006:25).

Üniversitelerin başlangıcı sayılan bu loncaların yapılanmasında farklılıklar bulunmaktaydı. Bazı loncalar Paris örneğinde olduğu gibi hocalar tarafından kurulmuşlardı, bazılarıysa Bologna'daki gibi öğrenciler tarafından kurulmuşlardı. Üniversite kavramı XI. yüzyıldan itibaren batı Avrupa toplumunun gündemine girmiş bir kavramdır, Avrupa'nın ilk üniversitesinin hangisi olduğu kavramı tanımlamanın ve ortaçağın özel şartlarına uydurmanın kuramsal sorunundan dolayı muhtemelen hiçbir zaman cevaplanamayacak bir sorudur(Gümüş,2010 :31). Ancak genel kabule göre, Ortaçağ Avrupa'sında kurulan ilk üniversiteler Bologna, Paris ve Oxford Üniversiteleridir. Bu üniversitelerin ortaya çıkış tarihleri üzerinde net bilgiler olmamakla beraber, yaygın görüş Bologna Üniversitesi'nin ilk üniversite olduğudur; tahmini kuruluş tarihlerinin Bologna 1088, Oxford 1096, Paris 1208 olduğu kanaati hakimdir. Paris, XIII. yüzyıl sonlarında tam bir eğitim merkezine dönüşmüştür: Şehir, 5000 öğrenciyi barındırmaktadır(Cıvgın, 2008: 236). Bu eğitimin gelişiminin herkes tarafından desteklenmesi anlamına gelmiyordu. Paris'i, Babil'e benzeterek günahkarların şehrinden uzak durulması çağrısında bulunan din adamları da vardı. Kutsal Cehalet hizbi böylece inzivanın okulunu gürültünün okuluyla, manastırın okulunu kent okuluyla, İsa'nın okulunu Aristoteles ve Hipokrates'in okuluyla karşı karşıya koymaktadır(Goff,2006:44).

Öğretim kilisenin işlevi olarak görüldüğünden, üniversitelerin bulunduğu yerin piskoposu onları kendi cemaati olarak görmekteydi. Okulların başı olan piskopos, buralara XII. yüzyılda genellikle okul yöneticisi (scolasticus) adı verilen, sonradan şansölye denilen bir görevli atardı. Her ne kadar üniversiteler kilisenin koruması altında da olsa özerklik kazanma mücadelesinde kiliseyle bile karşı karşıya gelmişlerdir. Örneğin, Şansölye, Paris'te

lisans verme imtiyazını, yani ders verme iznini 1213'te fiilen kaybetmiş, bu hak üniversite hocalarına geçmiştir. XIV. yüzyılda okulların resmi başkanı olma statüsünü de kaybetmiştir. 1229-1231'deki büyük grev sırasında, üniversite piskoposun yargı yetkisinin dışında kalmıştır (Goff, 2006:97).

XII. yüzyıldan itibaren kurulmaya başlayan Avrupa üniversitelerinin ders programlarında dikkat çekici bir tek-şekilcilik söz konusuydu, bu durum öğrencilerin ve öğretim üyelerinin bir üniversiteden diğerine kolayca geçiş yapmalarını sağlamaktaydı(Sebetçi,2016 :99). Dersler katedral okullarındaki gibi, retorik, gramer ve diyalektikten oluşan *trivium* ve ileri düzeyde aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluşan *quadrivium*'dan meydana gelmekteydi. Daha yüksek disiplinler olan hukuk, tıp ve teoloji dersleri ise, eğitimine devam ederek ders verme hakkı kazanmak isteyen öğrencilerin uzmanlaştıkları derslerdi. Üniversitelerin eğitimde yoğunlaştıkları alanlar olurdu, örneğin hukuk alanında Bologna, tıpta Salerno, doğa bilimlerinde Oxford, ilahiyatta Paris Üniversitesi öne çıkmaktaydı.

Sınav sistemine gelecek olursak bu ihtisas alanlarına ve üniversitelerine göre farklılık gösteriyordu; ancak genel olarak, yetkililerin önünde kamuya açık bir şekilde gerçekleştirilen asıl sınav, bu başarılı görülürse, çeşitli sembollerin adaya verilmesi ve kutlamaları içeren kamu sınavı olurdu. Sınavdan bir süre önce hocası adayı başdiyakoza götürür, onun yeterli kapasitede olduğunu beyan ederdi. Sınavda öğrenciye iki metin sunulur ve yorumlaması istenir, daha sonra jürinin sorularını yanıtlaması istenirdi. Juri adayı yeterli görürse lisans mezunu sayılırdı. Kamu sınavı için öğrenci törenle katedrale götürülüp tezinin savunması dinlenir ve diyakoz tarafından, ders verebilmesi için gereken doktora derecesinin alametleri verilirdi; bir kürsü, bir kitap, bir yüzük, bir külah, bazen bir değnek gibi simgesel hediyelerdi. Ustalık derecesini alan adaylar daha sonra tıp, hukuk veya ilahiyat alanında eğitimlerine devam edebilirdi. Paris Üniversitesi'nde tıp ve hukuk alanları için altı yıl daha eğitim görmek gerekiyordu. En çok önem verilen İlahiyat eğitiminin koşulları ağırdı ve ihtisaslaşmak için sekiz yıl gerekliydi.

Öğrencilerin üniversitelere kabul edilme yaşı ve eğitim süresi zaman ve mekana göre değişiklik göstermektedir. Ortaçağ eğitim sınıfları birbirinden net bir şekilde ayrılmamıştır. Ortaçağ üniversiteleri yalnızca yükseköğretim kurumları değildir, bazen gramer okulları da bu yapıların içerisine dahil ediliyordu. Çoğunlukla 14-20 yaş arası kişiler üniversitelerde yaklaşık altı yıl temel eğitim alırken, tıp ve hukuk alanları için gereken eğitim 20-25 yaşlarına kadar devam eder, teoloji eğitimi ise 35 yaşına kadar sürebiliyordu. Ancak yer ve zamana göre bunlar değişiklik gösterdiğinden genelleme yapmak zordur. Collegium(Kolej) sistemi bu genellemeyi daha çok zorlaştırmıştır, çünkü sekiz yaşından itibaren öğrenci kabul ettikleri bilinmektedir.

Kitaplar, üniversitelerin ortaya çıkmasıyla daha önemli hale gelmişlerdir. Hoca, kitaplardan metinleri okur, yorumlar ve öğrencileriyle tartışırdı. Her ne kadar dersler sözlü anlatıma dayalı olsa da, hocaların yorumlarını not alan öğrenciler, bunlara daha sonra çalışabilirlerdi. Üniversite eğitiminde sözlü alıştırmalar hala esas unsur olarak kalmaktaysa da, kitap

öğretimin temeli haline gelmiştir(Goff,2006:120). Artık kitapların görüntüsü değişmiş; süslemeler azalmış, sayfa numarası, kısaltmalar gibi şekli değişimlere de uğramıştır. Üniversitelerde resmi ders metninin yayımlanması başat bir öneme sahip olmuştur, Padova Üniversitesi'nin tüzüğü 1264'de şunu ilan etmektedir: *'Exempler olmasaydı üniversite olmazdı.'* (Goff,2006:121). Okulların ve üniversitelerin yayılmasından ayrı olarak, yazı kullanımında uzmanlaşan hukuk gibi yeni mesleklerin ortaya çıkması ve okur yazarlığın soylular, tacirler ve zanaatkarlar arasında yayılması, kitap kullanımını arttırmıştı, Daniel Baloup'un belirttiği gibi, "kitap bir anda dünyevi çalışmalar, iş, eğlence ve kişisel dindarlık için gerekli alete dönüşmüştü."(Ülgen,2011: 324).

XII. yüzyılın en ünlü okullarından biri olan Chartres'ta verilen temel eğitimi anlatan ünlü öğrenci Salisbury'li John'un derlediği ders notlarında yazanlar verilen eğitimin içeriğine ışık tutmaktadır:

"Ne kadar çok disiplin bilinirse, bunlar insana o denli nüfuz eder, yazarların (Eskiler) doğruluğu daha iyi kavranır ve bu doğruluk daha berrak bir şekilde öğretilir. Bu yazarlar, resimleme veya renklendirme diye çevirebileceğimiz "diacrisis" sayesinde, bir öykünün, bir izleğin, bir fablin ham malzemesinden hareketle, tüm bu disiplinlerin olduğu gibi büyük bir sentez ve çeşni katma ustalığının da yardımıyla, tamamlanmış eseri tüm sanatların bir imgesi haline getiriyorlardı. Gramer ve Şiir sıkı sıkıya kaynaşmakta ve konunun bütününü kapsamaktadırlar. Mantık, bu alana ispat renklerini taşıyarak, akla dayalı kanıtlarını altın parlaklığıyla aktarmaktadır; Hitabet, ikna ve güzel konuşmanın parlaklığıyla gümüşün parıltısına öykünmektedir. Dört atlı savaş arabasının tekerlekleri tarafından sürüklenen Matematik diğer sanatların izlerinin üzerinden geçmekte ve cazibesini sonsuz renkleriyle birlikte arkasında bırakmaktadır. Fizik, doğanın sırlarını araştırdıktan sonra, nüanslarının çoğul çekiciliğini getirmektedir. Son olarak da Felsefe dallarının en yücesi olan, o olmaksızın filozofun adının bile olamayacağı Ahlak, esere getirdiği vakar ile diğer hepsini aşmaktadır. Vergilius veya Lucanus' u didik didik ederek incelersen, öğrettiğin felsefe hangisi olursa olsun, onlarda uzlaşıp uyum sağlayabileceğin şeyleri bulacaksın. Önceden eski yazarların okunmasının hocanın yeteneği ile öğrencinin beceri ve iştiyakı oranında sağladığı yarar budur. Bu, Bernard de Chartres' ın izlediği yöntem olup, Galya' da modern zamanlarda yazının en münbit kaynağını oluşturmaktadır ."(Goff,2006:31).

4. Kız Çocuklarının Eğitimi

Kızların ve kadınların eğitimini, kısıtlı olmasına rağmen görmezden gelmek özellikle Geç Ortaçağ açısından haksızlık olur. Kadın nüfusunun sadece küçük bir kesimi resmi olarak eğitim almış olmasına rağmen, bunlar çeşitli ortamlarda eğitildi; tek eğitim ortamı olmasa da, içlerinden en önemlisi olarak görüldüğünde, manastırlar, Orta Çağ'da kadınların entelektüel olarak ilerlemesinde önemli ölçüde etkili oldu(Kersey,1980:188). Daha çok soylular kız çocukları için evde eğitim sağlarken, çok küçük bir kesim ise kale okulları, katedral okulları, kilise okulları tarafından yapılan eğitimlere katılmışlardır.Ancak kadın

eğitiminde altıncı yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar en önde gelen eğitim kurumları manastırlar olmuştur.

Altıncı yüzyılda, Aziz Benedict'in kız kardeşi Scholastica, Tanrı'nın kutsanmasını artırmak ve Hıristiyanlığı yaymak amacıyla Avrupa rahibe manastırlarını kurdu. Orta Çağ boyunca pek çok kadın, bir manastırda temel eğitim aldıktan sonra, bağlılık yemini ederek manastır yaşamını seçmişlerdir. Diğerleri ise, genellikle evlenmeden önce eğitim almak için yaklaşık 7 yaşında rahibe manastırlarına girmişlerdi, o dönemde evlilik yaşı ise yaklaşık 14 yaş civarındaydı. Kilise, İngiltere'de yedi yaşın altındaki çocukların nişanlanmaması, bu yaştan sonra ise sadece aileler tarafından nişanlanması ancak düğün için rıza yaşının (12-13) doldurulmasının beklenmesi kuralı getirilmiştir(Jonhston,728, akt.:Genç, 2016 :253).

Genel manastır müfredatı, Latince okuma ve yazmadan oluşuyordu, din, nakış, eğirme, dokuma, resim, ahlak, görgü ve müzik, müziğin önemi büyüktü çünkü şarkılar ve ilahiler Tanrı'yı yüceltmek için söylenirdi(Kersey,1980:188). Manastırlar arasında bir eğitim öğretim birliğinden söz edilemez. Bazı rahibe manastırları hukuk öğrenimi sunarken, diğerleri klasik yazarları öğretirlerdi. Bazı manastırlar müfredatlarına Yunan dilini ve Yedi Temel Sanatını dahil ettiler: gramer, diyalektik, retorik, müzik, aritmetik, geometri ve astronomi. Bu dönemin sık sık meydana gelen istilaları ve katliamları, rahibeleri tıp ve cerrahi öğretmeye sevk etti, böylece kadınlar alışılageldiği gibi hemşire ve doktor yokluğunda tıbbi hizmetler yapabildi(Kersey,1980:188). Rahibe manastırına göndermenin sadece kızlar için olmadığı anlaşılmakla birlikte dönemle ilgili bilgi veren bazı kaynaklar, erkek çocukların da kızlar gibi eğitim almak için rahibe manastırlarında kaldıklarını ancak 9-10 yaşından itibaren bunun engellendiğini belirtmektedirler(Philips,2003:9).

Ancak tüm bunlarla, tarihin bu döneminde kadınların eğitiminin önemli bir yer tuttuğu iddia edilemez. Kadınların ve köylülerin okuma yazma bilmemesinin, dönemin şartları içerisinde faydalı bile görüldüğü oluyordu. Ancak, Ortaçağ'ın sonuna doğru kadınların eğitime katılma oranında kısmi bir yükselme görülmeye başlanmıştır. Geç Ortaçağ'a geçilen 1300'lerden itibaren Batı Avrupa'nın kimi bölgelerinde hem erkek hem de kız çocukların eğitimini üstlenen eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır(Gümüş, 2010 :37). Her ne kadar istisnai de olsa Ortaçağda kadın entelektüellere de rastlamak mümkündür, örneğin ortaçağ erkeklerle edebiyat ve din felsefesi konusunda yarışabilecek kadar iyi eğitimli Christine De Pisan'ı çıkarabilmiştir(Gabriel, aktaran Gümüş,2010:37).

Okuma oranının kız çocuklar için oldukça düşük olmasına karşın, İtalya gibi ticaretin merkezi olan bölgelerde, tüccar ailelerde kadınlar eşleri uzaktayken sıklıkla işleri yürütmekle sorumlu olduklarından, kızlar da abaküs okullarına kabul edilirdi. Aslında, tüccar topluluklarında kadınlar, erkeklerin yıllarca süren seyahatleri sırasında eşleri, anneleri, kız kardeşleri ve kızlarının genellikle aile işini yürütmek için okuryazar olmaları gerektiğinden, hızla özel bir rol edindiler(Bertocchi, Bozzano,2015:6). Tüccar topluluklarında, kadınların bu tuhaf konumu fazlasıyla belgelenmiştir. Floransalı bankacı Giovanni Villani, 13. yüzyılın başlarında Floransa'da okumayı öğrenen 8.000 ile 10.000

arasında "kız ve erkek" olduğunu bildirmektedir(Bertocchi, Bozzano,2015:7). On dördüncü yüzyılın ortalarında Boccaccio ünlü Decameron'da, "Bir tüccar kadar" yazma, okuma ve sayma yeteneği olan karısı Zinevra Lomellini'yi öven Cenovalı bir tüccardan bahsetmektedir. Kadınların ticaretteki rolü, onuncu ve on ikinci yüzyıllar arasında, bir deniz cumhuriyeti olan ve yine kadınlar için yeni ekonomik fırsatların ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak ticaretin çok daha erken gelişmesine tanık olan Napoli yakınlarındaki Amalfi'de belgelenmiştir(Bertocchi, Bozzano,2015:7).

5. Sonuç

Eğitimin tarihinin, en eski çağlardan günümüze kadar farklı biçim, kurum ve yöntemlerle yapılandığını görmekteyiz. 'Karanlık çağlar' olarak adlandırılan Ortaçağ'ın Hristiyanlık temeli üzerine kurulu düşünce tarzını anlamak için döneme yön veren düşünürler ve eğitim öğretimin şekillenişini incelemek gerekir. Ortaçağ düşünürleri, kutsal kitaba dayanan bilgiyi sistematik bir biçimde ifade etmek, savunmak ve geliştirmek için, daha çok kutsal metinleri yorumlama yöntemine ve dilsel analize yönelmişlerdir.

Batı'da topluma yol gösterme ve yönlendirme işlevini Orta Çağ'da dini yetkililer üzerlerine almışlardı. Toplum üzerinde otorite sağlamaya çalışan din adamları, eğitimi tekeline alarak, Avrupa'nın her tarafına dini yaymak ve insanları doğru yola sevk etmek amacıyla kurulmuş olan manastırlar, kiliseler ve XI. yüzyılın sonundan itibaren oluşmaya başlayan üniversitelerle Batı insanının hayatının her alanına nüfuz etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Kilise ve tarikatlar, hem felsefenin, hem bilimin, hem de sanatın merkezi ve kaynağı durumundadır.

Her ne kadar herkes tarafından gerçek rönesans olarak kabul edilmeseler de, Karolenj Rönesansı, Otto Rönesansı ve XII. Yüzyıl Rönesansı diye nitelenen ve karanlık çağların aydınlanması yolunda atılımların gerçekleştiği dönemlerin, eğitime olan yaklaşımı ve düşünce tarzını etkilediği inkar edilemez.

Ekonomik gelişimle birlikte şehir yaşamı canlanırken, biraraya gelen insanların bu şehirlerde yalnızca ticari değil, bilgi ve kültür alışverişinde de bulunmaları doğaldı, bu da şehirlerin entelektüel bir ilerleme sağlamasına fırsat verdi. Doğu dillerinden yapılan hukuk, tıp, eğitim, cebir, felsefe gibi alanlardaki çeviriler Batı'nın ilgisini çekti. İspanya üzerinden yapılan bilim-kültür etkileşimine, Haçlı seferleri, ticaretin gelişmesi ve hac yolculuklarının önem kazanması da katkıda bulundu. Çeviri hareketleri, Hem Antikçağ eserlerini gün yüzüne çıkarttı, hem de metinlerin Doğu'daki yorumlanma biçimleri Batı düşünce sistemini etkiledi. Çeviriler sadece Antikçağ eserleri değil, Doğu'nun edebiyat, tıp, matematik gibi bilimlerini de içermekteydi. Batı sanattan bilime kadar Doğu'nun sahip olduğu teknikleri aldı ve hatta daha ileriye götürdü. Kitaplar kopyalanarak artık, saklanması gereken değerli eşya olma konumundan çıkmaya başlamıştı. Ortaçağ'ın eğitim alanındaki bu atılımları Avrupa'nın Aydınlanma çağı yaşamasının temellerini attı.

Eğitim alanındaki tüm gelişmeleri çeviri çalışmalarına bağlamak elbette doğru değildir. Döneme damgasını vuran liderler, düşünürler ve tarikatların eğitimi yönlendirmeleri, toplumun eğitim kurumlarına olan ilgisinin artışı, soylu olmayan bireylerin eğitime katılma isteklerindeki artış ve özellikle gittikçe artan manastır ve vakıf okullarının bu konudaki destekleri ile toplum yapısında, sınıf sistemine olan bakış açısının değişmeye başlaması, üniversitelerin ortaya çıkışıyla laik eğitimin önem kazanması gibi bir çok etken eğitim öğretimin şekillenmesi ve gelişmesinde rol oynamıştır. Ortaçağ ne kimilerinin iddia ettiği gibi tamamen karanlık ne de yeterince aydınlıktır; eğitim ve öğretim faaliyetleri aslen din görevlilerine ve soylulara yönelik kısmi olarak yapılmış, özellikle Geç Ortaçağ'da eğitim hala maddi olarak külfetli olmasına rağmen, manastırlar,vakıflar, zengin ailelerin hamiliği ve dilenci tarikatları ile alt tabakadan insanların da katılımıyla yaygınlaşmaya ve önem kazanmaya başlamıştır.

Kaynakça

Aytaç, Kemal (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları- 225, Eğitim Tarihi Serisi-1

Bertocchi, Graziella and Bozzano, Monica(2015). *'Women, Medieval Commerce, and the Education Gender Gap'*, University of Modena and Reggio Emilia, Department of Economics (DEMB), Erişim Adresi: https://ideas.repec.org/p/mod/dembwp/0007.html

Cıvgın, İzzet (2008). *Orta Çağ Tarihi*, Maya Akademi Yayınları 1. Baskı, Ankara.

Davis, R.C.H. (2020). *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, (Çev. Rumeysa Şişman), Dergah Yayınları, İstanbul.

Doğan,Sema (2003). *Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2003 / Cilt: 20 / Sayı: 2 / ss.73-89.

Durant, Will ve Ariel (1992). *Tarihten Dersler*, (Çev. Bozkurt Güvenç), Cem Yayınevi, 1.Basım, İstanbul.

Eyüboğlu, İsmet Zeki (2002). *Ortaçağ Felsefesi*, Pencere Yayınları, İstanbul.

Genç, Özlem (2016). *Çocukların Orta Çağ Avrupa'sındaki Yeri*, Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches, Mart/March 2016, Yıl/Vol. 1, No. 1 ISSN: 2149-9535, DOI: 10.24186/vakanuvis.233672

Goff, Jacques Le (2006). *Ortaçağda Entelektüeller*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gümüş, T.Tolga (2010). *Ortaçağ'dan Erken Modern Döneme Batı Avrupa'da Eğitim Tarihi: Yeni Yaklaşımlar*, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Haziran 2010, ss. 25-40.

Gündüz, M. ,Yılmaz, A. , Nurdoğan, A.M., Ergün, M. ve Öztürk, C. (2011). *Eğitim Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 2011.

Gürkan, S. Leyla (2003). *Manastır*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara basımı, 27. cilt, ss.558-560.

Kersey, Shirley (1980). *Medieval education of girls and women*, Educational Horizons, Vol. 58, No. 4 (Summer 1980), pp. 188-192 (5 pages),Published By: Phi Delta Kappa International, https://www.jstor.org/stable/42924397

Küken, Gülnihal (2001). *Ortaçağda Eğitim Felsefesi*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Martin, Sean (2009). *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri Tarihi*, (Çev. Barış Baysal), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

Pedani, Maria Pia (2015). *Doğu'nun Kapısı Venedik*, (Çev. Gökçen Karaca Şahin), Küre Yayınları, İstanbul.

Philips, Kim. M. (2003). *Medieval Maidens: Young Women and Gender in England, 1270-1540*, Manchester University Press, UK.

Roberts. J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna) İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Runciman, Steven ve Arslantaş, Nuh (2013). *"1095 Yılına Kadar [Hıristiyan Aleminden] Filistin'e Yapılan Hac Yolculukları"*. İSTEM / 21 (Aralık 2013): 39-50 .

Rusticcia, Nathan J. (2010) *Ideology And Corporal Punishment In Anglo-Saxon Monastic Education*, The American Benedictine review ,61:4- December 2010, p.373-386

Sebetçi, Havva (2016). *11. -12. Yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası'nın Eğitime Genel Yaklaşımı*, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi ,Cilt: II, Sayı: 3, Yıl: 2016, ss. 91-105.

Taşpınar, İsmail (2020). *Batı Manastır Geleneğinin Babası Aziz Benedikt Ve Asketik Öğretileri*, Akademiar Dergisi Ankara, (Haziran 2020) - Sayı: 8 - ss. 11-45

Tural, Murat (2017). *Geç Antik Çağ'da Hristiyan Eğitiminin Ruhu ve Manastırlarda Eğitim Anlayışı,* Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi 3 / 2 (Ekim 2017),ss. 253-277

Urgan, Mina (1986). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Cilt I, Altın Kitaplar yayınları, İstanbul.

Ülgen, Pınar (2011). *Manastır Kurumlarının Ortaçağ Avrupa Tarihindeki Önemi*, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, s.315-350.

Ülgen, Pınar (2015). *XII. Yüzyılda Avrupa'da Erken Rönesans "Bilimsel Dönüşümün Başlaması"*, I.Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi (04-05 Mayıs 2015) Saraybosna, ss.159-171.

Ülgen, Pınar ve Ç. Ünal, Banu (2019). *Orta Çağ Avrupası'nın Bir Bilinmeyeni: Otto Rönesansı*, Cappadocia Journal Of History And Social Sciences Vol.12-April-2019, ss.231-258.

View publication stats